

УДК 338.439.223

О. М. Дзюбенко,

к. е. н., начальник, Черкаське обласне управління лісового та мисливського господарства, м. Черкаси

ФІСКАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИЛУЧЕННЯ ЛІСОРЕСУРСНОЇ РЕНТИ В СИСТЕМІ ІНВЕСТИЦІЙНО- ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ

O. Dzyubenko,

Ph.D. in Economics, chief, Cherkasy Forestry and Hunting Department, Cherkasy

FISCAL TOOLS FOR COLLECTION OF FOREST RESOURCE RENT IN THE SYSTEM OF INVESTMENT AND INNOVATIVE SUPPORT FOR THE REFORESTATION OF FOREST ECOSYSTEMS

Доведено, що інститут рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів не забезпечує належного вилучення реальної величини лісоресурсної ренти у зв'язку з ускладненою методологією встановлення ставок рентної плати та ідентифікації бази її стягнення, тому й відповідні бюджети не отримують додаткових надходжень за господарське освоєння лісоресурсного потенціалу. Встановлено, що у 2015 році порівняно з 2000 роком у структурі надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України відбувалися позитивні зрушення, а саме: збільшилася питома вага обласних та сільських бюджетів, що сприяє нарощенню надходжень лісоресурсної ренти до бюджетів територій, які виступають основним ареалом концентрації лісоресурсного потенціалу. Виявлено, що в динаміці надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення спостерігається висхідний тренд, що забезпечувався індексацією ставок рентної плати у зв'язку з інфляційно-девальваційними процесами, а не суттєвим розширенням реальної бази стягнення відповідних рентних платежів. Встановлено, що в 2013—2016 роках при суттєвому зростанні величини надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України відбувалось значне зменшення видатків на лісове і мисливське господарство, що свідчить про відсутність необхідного взаємозв'язку між системою фіскального регулювання лісокористування та пріоритетами інвестиційно-інноваційного забезпечення відтворення лісоресурсного потенціалу. Обґрунтовано, що сучасний фіскальний інструментарій вилучення лісоресурсної ренти має включати комплекс інструментів та важелів рентного регулювання, які охоплюватимуть використання деревних і недеревних ресурсів, а також несировинних якостей лісу, та забезпечувати формування спеціальних фінансових фондів відтворення лісоресурсного потенціалу на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

It has been proven that the institute of rent payment for special use of forest resources does not ensure proper collection of the real amount of forest resource rent due to the complicated methodology for defining rent payment rates and identifying the basis for its collection, and therefore the corresponding budgets do not receive additional revenues for the economic development of forest resource potential. It has been established that in 2015, if compared to 2000, the following positive changes occurred in the structure of rent for special use of forest resources revenues to the Consolidated Budget of Ukraine: the share of regional and rural budgets increased, which contributes to the augmentation of forest resource rent revenues to the budgets of the territories being main areas of concentration of forest resource potential. It was found that there is an upward trend in the dynamics of special use of forest resources of local significance rent revenues, which was secured by indexation of rent rates in connection with inflation-devaluation processes, rather than a substantial expansion of the actual base of collection of corresponding rent payments. It has been established that in 2013—2016, under a significant increase in special use of forest resources rent revenues to the Consolidated Budget of Ukraine, there was a significant reduction of expenditures on forestry and hunting, indicating that there was no necessary relationship between the fiscal management system of forests and investment-innovative priorities for the support for the reproduction of forest resource potential. It has been substantiated that modern fiscal tools for forest resource rent collection should include a set of tools and levers of rent regulation that will cover the use of wood and non-wood resources as well as non-timber forest qualities and ensure the formation of special funds for the restoration of forest resource potential at the national, regional and local levels.

Ключові слова: лісоресурсна рента, фіскальний інструментарій, інвестиційно-інноваційне забезпечення, сільські бюджети, лісове господарство, екосистема.

Key words: forest resource rent, fiscal tools, investment and innovative support, rural budgets, forestry, ecosystem.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Утворення лісоресурсної ренти пов'язане зі значними часовим лагом, оскільки між посад-

кою лісу та його стиглістю має місце тривалий часовий проміжок. Також здійснення всіх необхідних лісогосподарських заходів протягом періоду росту насаджень вимагає немалих затрат держави, а також уречевлених затрат декількох поколінь місцевих мешканців. Чим ефек-

тивніше здійснюються лісогосподарські заходи, тим вищим є приріст деревної маси, оптимальнішою повното насаджень, що кумулятивним чином відображається на величині лісоресурсної ренти. Величина лісоресурсної ренти також залежить від потенціалу недревних лісових ресурсів, що визначає обсяги заготівлі другорядних лісових матеріалів та побічного лісокористування.

Отже, постає проблема у формуванні фіскального інструментарію вилучення лісоресурсної ренти та її цільового використання з метою нарощення обсягів інвестиційно-інноваційного забезпечення відтворення лісових екосистем.

Водночас у зв'язку з невідповідністю інституціонального середовища ідентифікації реальної бази нарахування і форм стягнення лісоресурсної ренти, спостерігаються значні розриви між сумою вилученої ренти в державні, регіональні та комунальні фінансові фонди та її реальною величиною. Тобто відсоток вилучення реального обсягу утвореної лісоресурсної ренти залежить від діючого фіскального інструментарію рентного регулювання лісокористування. Важливою складовою рентного регулювання лісокористування є також забезпечення цільового використання акумульованої у фінансових фондах держави ренти за спеціальне використання лісових ресурсів.

Плата за лісові ресурси є формою реалізації економічних відносин між власником лісу і лісокористувачами. Вона визначається на основі ренти, яка обчислюється різницею між ціною лісу на корені у віці рубки та індивідуально зведеними затратами, пов'язаними з їх відновленням в даних умовах місця зростання. Збір (з 2015 року — рентна плата) за спеціальне використання лісових ресурсів є важливою складовою фінансування лісокористування, призначення якого — відшкодування витрат держави на лісове господарство та який сплачується за лісові ресурси державного і місцевого значення. Плата встановлюється за таксами чи у вигляді орендної плати доходу від реалізації продукції на конкурсних основах [7]. Вилучення лісоресурсної ренти, утвореної протягом тривалого періоду часу під дією природних чинників, відбувається через стягнення плати за спеціальне використання лісових ресурсів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розгляду теоретико-методологічних підходів та практичних рекомендацій стосовно формування фіскального інструментарію вилучення лісоресурсної ренти присвячені праці А. Боб-

ка, А. Бодюка, В. Голяна, А. Карпука, О. Киченко, О. Полюги, В. Холявки, О. Шубалого та інших [1—8], проте залишаються недостатньо обґрунтованими окремі аспекти міжбюджетного перерозподілу рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, забезпечення її цільової прив'язки до пріоритетів інвестиційно-інноваційного забезпечення відтворення лісових екосистем.

Архаїчна модель фінансування процесів відтворення й охорони лісоресурсного потенціалу та надміру уніфікована й ускладнена система фіскального регулювання лісокористування перешкоджають використанню потенційних можливостей для підвищення капіталізації лісових і лісогосподарських активів. Постає потреба в кардинальному переформатуванні бюджетно-податкового й фінансово-кредитного регулювання розширеного відтворення такого потенціалу у лісозабезпечених і малолісних регіонах шляхом трансформації всього спектра фінансових відносин у лісовому секторі національного господарства [3, с. 81].

Закладена в Податковому кодексі України методика нарахування збору за заготівлю деревини є доволі складною не лише для проведення розрахунків, а й для контролю їх правильності, адже ставки збору диференціюються залежно від лісової породи, поясу лісів і розряду, котрий залежить від відстані між центром кварталу та найближчим нижнім складом лісозаготівельника, до якого деревина вивозиться безпосередньо з лісосіки, або пунктом відвантаження деревини залізницею. До того ж встановлено понижувальні коефіцієнти залежно від рельєфу місцевості, а в окремих випадках проводиться перерахунок збору та надається відстрочка платежу [5, с. 54].

Отже, існуюча система бюджетно-податкового регулювання лісокористування базується на надзвичайно ускладненій методології нарахування рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, не забезпечує належного взаємозв'язку між надходженнями цього виду рентної плати до бюджетів різного таксономічного рівня та видатками на лісове і мисливське господарство, не відповідає класичним атрибутам рентних платежів в частині виконання ними стимулюючої функції стосовно розширеного відтворення та охорони ресурсів лісу.

Враховуючи специфіку сфери лісокористування та довгострокові цілі розвитку лісогосподарського підприємництва, доцільно податкові відносини в сфері присвоєння та перерозподілу лісоресурсної ренти структурувати так, щоб збір за спеціальне лісокористування виконував

притаманну фіскальним платежам функцію. Обсяг коштів, які можна було б зібрати за рахунком збору за спеціальне лісокористування, має хоча б бути рівним розміру бюджетного фінансування лісогосподарських робіт [4, с. 13].

На думку В. Полюги, чимало недоліків сьогодні має бюджетна система фінансування лісового сектора, що зумовлюється недостатніми обсягами коштів, які виділяються переважно без врахування еколого-економічних умов лісокористування та пріоритетності робіт з відтворення і використання лісових ресурсів. Надходження плати за спеціальне використання лісових ресурсів, консолідуючись у доходній частині бюджету лише частково спрямовується на рефінансування лісового господарства. У системи фінансово-економічних відносин регулювання природокористування платежі за користування ресурсами лісу відіграють основну роль як засіб відшкодування затрат лісогосподарського виробництва, вирівнювання умов роботи лісових підприємств, поповнення бюджету за рахунок додаткового доходу від рубок лісу в кращих природних та економічних умовах та є чи не єдиним економічно-виправданим джерелом фінансування охорони та відтворення лісових ресурсів [7].

Системним недоліком діючого на сьогодні інструментарію бюджетно-податкового регулювання лісокористування є відірваність надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів від пріоритетів державного фінансування відтворення лісоресурсного потенціалу, тому й видатки Зведеного бюджету України на лісове господарство в останні роки невпинно зменшується.

В. Холявка, розкриваючи практику оподаткування лісовласників у європейських країнах, робить наступні висновки: лісові такси на деревину в умовах ринкової економіки формуються на принципово інших теоретичних засадах, ніж в умовах адміністративно-командної економічної системи; економічні моделі для визначення нормативів кореневих платежів в умовах ринкових економічних систем не були апробовані на терені України; домінуючим у системі податків є податок на лісовий дохід; податкова система виконує не лише фіскальну, але і стимулюючу функцію; податкова система використовується як інструмент для формування спеціальних фондів, кошти яких спрямовуються на фінансування лісовідновлення і сталий розвиток лісового господарства; податкова система в більшості європейських країн передбачає великий спектр пільг для лісового господарства [8].

Діючий інструментарій бюджетно-податкового регулювання лісокористування не врахо-

вує передову європейську практику, яка передбачає використання широкого спектра фіскальних регуляторів та забезпечує надходження лісоресурсної ренти до фінансових фондів відтворення лісоресурсного потенціалу. Також в умовах українсько дійсності рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів виконує суто фіскальну функцію, а традиційна для окремих європейських країн стимулююча функція не набула необхідних обрисів.

ЦІЛІ СТАТТІ

Цілями статті є виявлення передумов та обґрунтування пріоритетів формування фіскального інструментарію вилучення лісоресурсної ренти як важливої складової інвестиційно-інноваційного забезпечення відтворення лісових екосистем з врахуванням вимог децентралізації та реформи місцевого самоврядування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Плата за спеціальне використання лісових ресурсів є одним з основних фіскальних регуляторів діяльності постійних лісокористувачів. Основне завдання даного платежу — вилучення на користь держави та територіальних громад тієї частини ренти, яка виникає у зв'язку з дією природних чинників та пов'язана із витратами людської і уречевленої праці в попередні періоди. При визначенні ставок рентної плати за спеціальне лісокористування саме врахування витрат минулих періодів на створення і вирощування деревостанів є необхідною передумовою адекватного вилучення ренти при здійсненні відповідних видів рубок, виходячи із значного часового лагу між посадкою та стиглістю лісу.

Тривалий період рентна плата за спеціальне лісокористування стягувалась лише за деревину, яка заготовлялась в порядку рубок головного користування, що призводило до численних зловживань, пов'язаних із оформленням рубок головного користування як рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства. Ця інституціональна прогалина була усунута через розширення бази стягнення рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів загальнодержавного значення (плата почала стягуватися за деревину, яка заготовлюється в порядку рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства). Вагомою складовою рентної плати за спеціальне лісокористування є рентна плата, яка нараховується за використання другорядних лісоматеріалів та побічне лісокористування і спрямовується до місцевих бюджетів.

Структура надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України у 2000 році

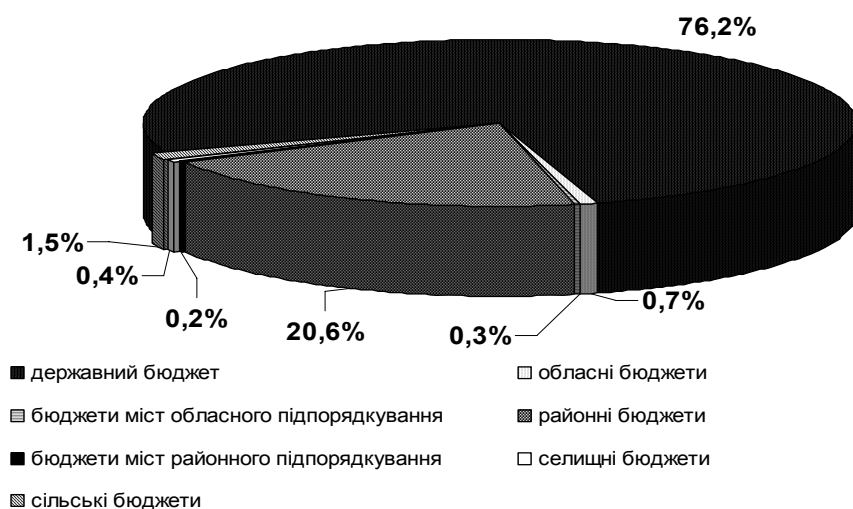

Рис. 1. Структура надходжень рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України в розрізі відповідних бюджетів у 2000 році

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

У структурі надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України у 2000 році найбільшу питому вагу займали надходження до державного бюджету — 76,2%, на другому місці знаходилися надходження до районних бюджетів — 20,6%. Найменший відсоток надходжень був спрямований у 2000 році у бюджети міст районного підпорядкування — 0,2% (рис. 1).

ма вага зменшилася майже у 2 рази), надходження до обласних бюджетів становили 34,9%, до сільських бюджетів — 24,6%, до селищних бюджетів — 4,5%. Найменший відсоток надходжень був спрямований у 2011 році у районні бюджети — 0,2% (рис. 2).

Структура надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України у 2011 році

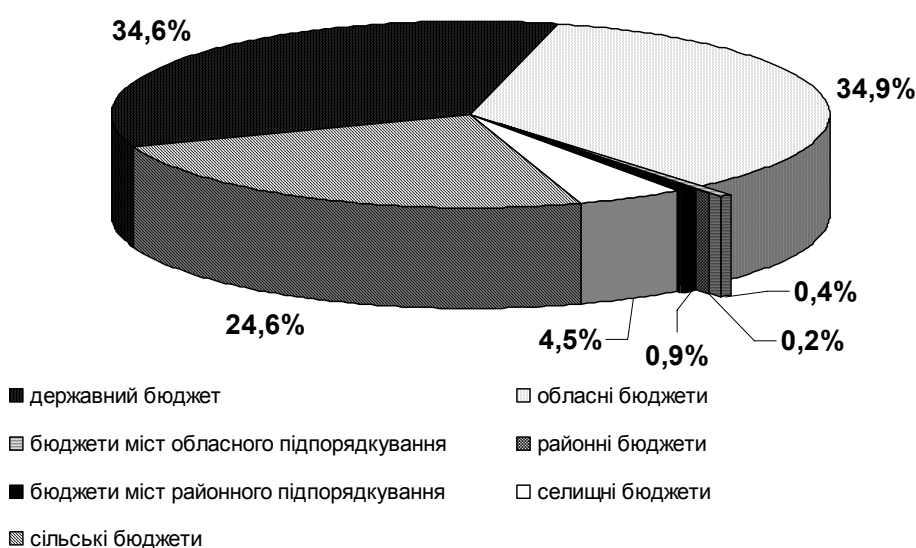

Рис. 2. Структура надходжень рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України в розрізі відповідних бюджетів у 2011 році

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

У 2011 році структура надходжень рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів дещо змінилася, оскільки збільшилася питома вага надходжень до сільських бюджетів. Отже, мають місце позитивні зрушення в структурі розподілу рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, оскільки саме сільські території виступають основним ареалом концентрації лісових благ.

У структурі надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України у 2011 році найбільшу питому вагу займали знову ж таки надходження до державного бюджету — 34,6% (при цьому порівняно з 2000 роком

питома вага зменшилася майже у 2 рази), надходження до обласних бюджетів становили 34,9%, до сільських бюджетів — 24,6%, до селищних бюджетів — 4,5%. Найменший відсоток надходжень був спрямований у 2000 році у районні бюджети — 0,2% (рис. 2).
У структурі надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України у 2015 році найбільшу питому вагу займали надходження до обласних бюджетів — 32,4%, до державного бюджету — 32,2%, до сільських бюджетів — 29,9%, у селищні бюджети — 3,7%. Найменший відсоток надходжень був спрямований у 2000 році у районні бюджети — 0,3% (рис. 3). Тобто у 2015 році порівняно з 2011 роком в цілому зберігався майже рівномірний розподіл лісоресурсної ренти між центром, регіонами та сільськими територіальними громадами. Збільшення надходжень рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів до сільських бюджетів свідчить про посилення впливу постійних лісокористувачів

на фінансову самодостатність сільських територіальних громад.

У цілому у 2015 році порівняно з 2000 роком відбулося зниження питомої ваги надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до державного бюджету та районних бюджетів в загальних надходженнях до Зведеного бюджету України, але відбулося зростання питомої ваги надходжень до обласних та сільських бюджетів. Це є позитивним явищем, оскільки фактично збільшується фінансова база відтворення лісоресурсного потенціалу на регіональному та місцевому рівнях.

Рентна плата (збір) за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення та користування земельними ділянками лісового

фонду протягом 2003—2016 років стрімко зростала. Так у 2003 році даний показник становив 2,02 млн грн, у 2008 — 42,8 млн грн, у 2012 —

Структура надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України у 2015 році

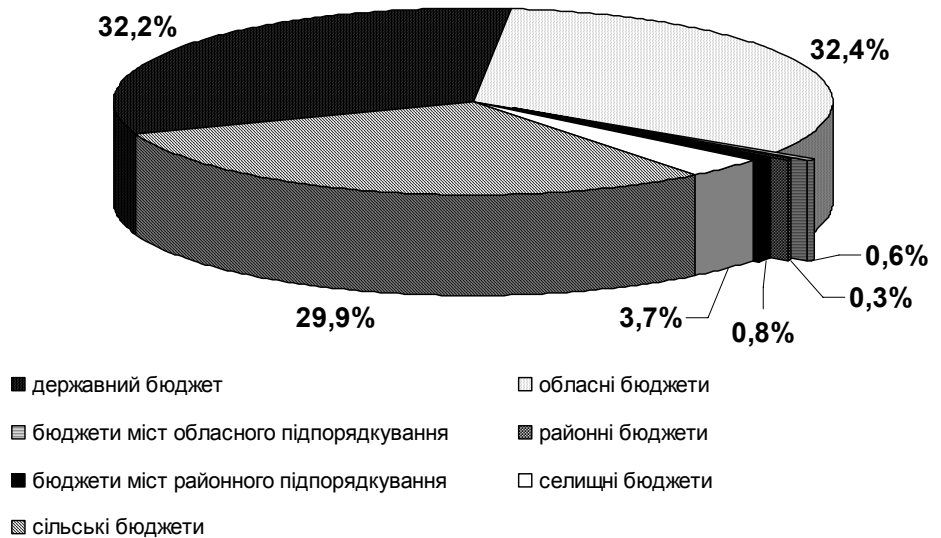

Рис. 3. Структура надходжень рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України в розрізі відповідних бюджетів у 2015 році

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

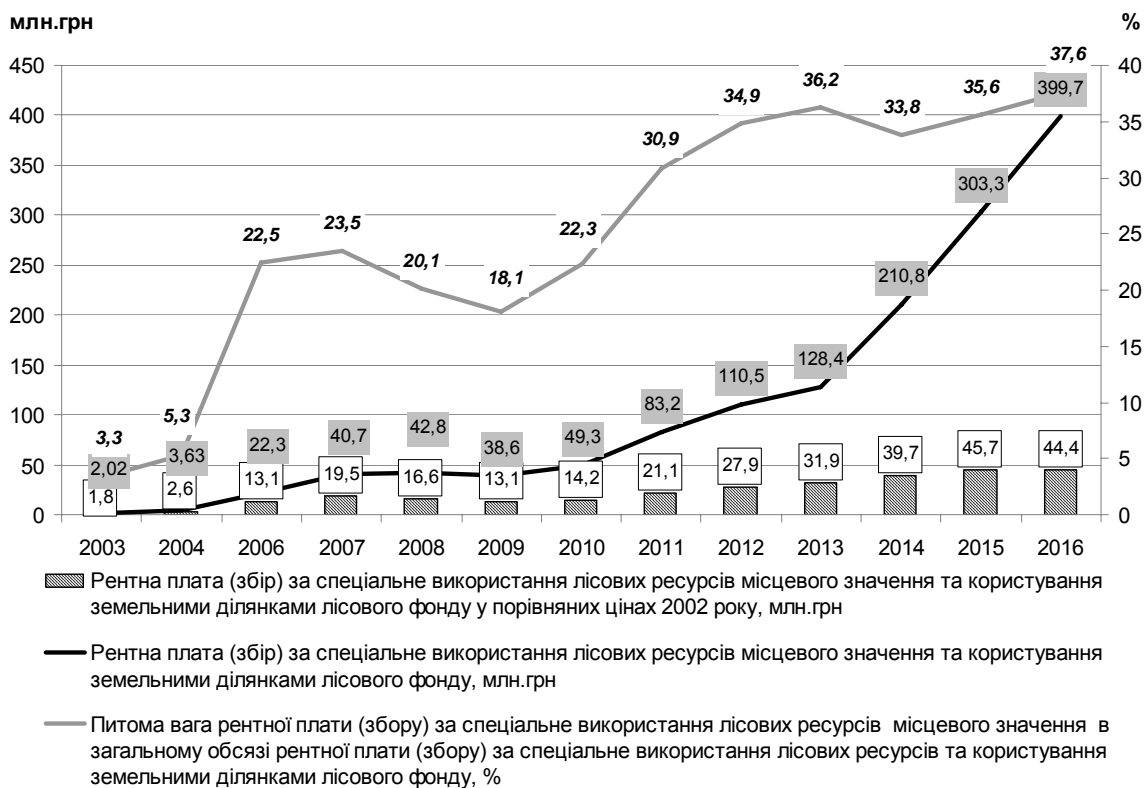
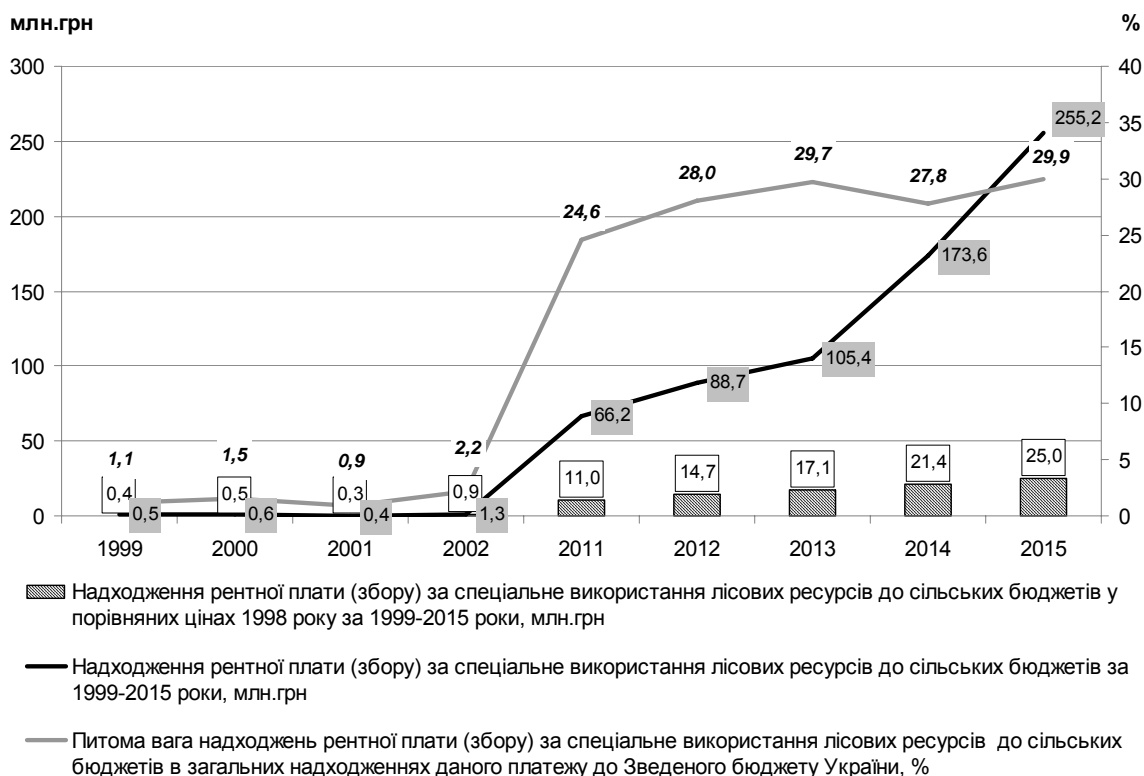

Рис. 4. Надходження рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення та користування земельними ділянками лісового фонду до Зведеного бюджету України

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

Рис. 5. Надходження рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

110,5 млн грн, а у 2016 — 399,7 млн грн. Тобто у 2016 році порівняно з 2003 роком обсяг надходжень рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення збільшився майже у 200 разів (рис. 4).

Однак значне збільшення номінальної величини надходжень рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення забезпечувалося інфляційно-девальваційними процесами (знеціненням національної грошової одиниці) і меншою мірою розширенням бази стягнення даного фіскального інструменту. А тому рентна плата (збір) за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення та користування земельними ділянками лісового фонду у порівняних цінах 2002 року не відображав такого стрімкого тренду. Так, у 2003 році цей показник становив 1,8 млн грн, у 2008 — 16,6 млн грн, у 2016 — 44,4 млн грн.

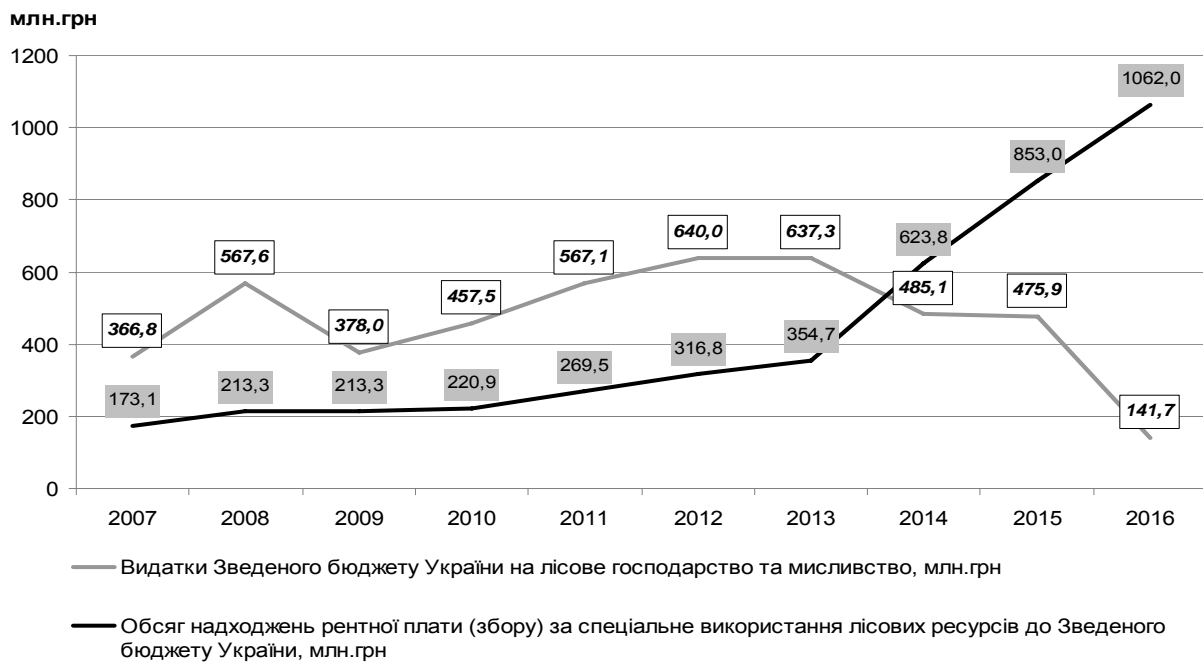
Питома вага рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення в загальному обсязі надходжень рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду до Зведеного бюджету України у 2003 році становила 3,3 %, у 2008 — 20,1%, у 2012 — 34,9 %, а в 2016 — 37,6%. Ламано-зростаючий тренд питомої ваги мав про-

сідання у 2009 та 2014 роках, що свідчить про відлуння наслідків світової та всеукраїнської економічних криз у відповідні роки.

Надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до сільських бюджетів за 1999—2015 роки відображало зростаючий тренд з незначним спадом у 2001 році та інтенсивним зростанням починаючи з 2011 року. Так, у 1999 році цей показник становив 0,5 млн грн, у 2011 — 66,2 млн грн, а у 2015 — 255,2 млн грн (рис. 5).

Надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до сільських бюджетів у порівняних цінах 1998 року за 1999—2015 роки відображало постійне зростання із поживленням лінії тренду після 2011 року. Таким чином, цей показник у 1999 році становив 0,4 млн грн, у 2011 — 11 млн грн, у 2014 — 21,4 млн грн, а в 2015 — 25 млн грн. Надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до сільських бюджетів у порівняних цінах 1998 року у 2015 році порівняно з 1999 роком зросло у 62,5 рази.

Питома вага надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до сільських бюджетів в загальних надходженнях даного платежу до Зведеного бюджету України зростала з незначним просіданням лінії тренду у 2001 та 2014 роках. Так, по роках цей

Рис. 6. Надходження рентної плати (збору) за спеціальне використання лісових ресурсів та динаміка видатків на лісове господарство та мисливство

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

показник становив відповідно: у 1999 — 1,1%, у 2001 — 0,9 %, у 2011 — 24,6 %, у 2014 — 27,8 %, у 2015 — 29,9 %. Зростання питомої ваги надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до сільських бюджетів є позитивним моментом, оскільки розширює фінансові можливості місцевої влади стосовно реалізації пріоритетів соціально-економічного розвитку, а також активізації природоохоронної діяльності, в тому числі і в частині відтворення лісоресурсного потенціалу.

Видатки Зведеного бюджету України на лісове господарство та мисливство протягом 2007—2008 роках зростали, однак у 2009 році відбувся спад тренду. В подальші періоди цей показник зростав до 2012 року, а потім знову почав знижуватись. Так, у 2008 році видатки Зведеного бюджету України на лісове господарство та мисливство становили 567,6 млн грн, у 2009 — 378 млн грн, у 2012 — 640 млн грн, а в у 2016 — 141,7 млн грн. У 2016 році порівняно з 2007 роком видатки Зведеного бюджету України на лісове господарство та мисливство зменшилися більш ніж у 2,5 разу (рис. 6).

Обсяг надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України протягом 2007—2016 років стрімко зростав. Так, у 2007 році цей показник становив — 173,1 млн грн, у 2012 — 316,8 млн грн, а у 2016 — 1062 млн грн. Тобто у 2016 році порівняно з 2007 роком обсяг надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових

ресурсів до Зведеного бюджету України зріс майже в 6 разів. Розгалуження між трендами обсягу видатків і обсягу надходжень протягом 2007—2016 років свідчить про нецільове використання бюджетних коштів, які було акумульовано в результаті господарського освоєння лісоресурсного потенціалу.

За період 2013—2016 рр. по переважній більшості підприємств, підпорядкованих відповідному управлінню лісового та мисливського господарства (ОУАМГ) спостерігалось збільшення надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Державного бюджету України. Зокрема у 2016 р. порівняно з 2013 р. надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Державного бюджету України збільшилось на підприємствах Вінницького (4 млн грн), Волинського (27,5 млн грн), Житомирського (18,1 млн грн), Закарпатського (22 млн грн), Івано-Франківського (18 млн грн), Київського (28 млн грн), Львівського (17,2 млн грн), Рівненського (28 млн грн), Сумського (36,7 млн грн), Хмельницького (2,5 млн грн), Черкаського (12,9 млн грн) та Чернівецького (17,9 млн грн) ОУАМГ (табл. 1).

У відносному вираженні найбільший приріст надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Державного бюджету України спостерігався у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Луганській, Львівській, Полтавській, Сумській, Тер-

Таблиця 1. Надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Державного бюджету України в розрізі ОУЛМГ*, тис. грн

Управління	2013	2014	2015	2016	Відхилення 2016/2013	
					Абс.	Відн.,%
Вінницьке ОУЛМГ	9877,4	10638	13802	13879	4001,7	40,5
Волинське ОУЛМГ	12606	27064	43241	40095	27489	218,1
Дніпропетровське ОУЛМГ	0	0	0	0	0	0,0
Донецьке ОУЛМГ	0	0	0	0	0	0,0
Житомирське ОУЛМГ	38772	72366	88485	56917	18145	46,8
Запорізьке ОУЛМГ	0	0	0	0	0	0
Закарпатське ОУЛМГ	12282	20229	24321	34279	21997	179,1
Ів.-Франківське ОУЛМГ	8240,2	13375	17520	26277	18037	218,9
Київське ОУЛГ	16824	30620	39538	44879	28055	166,8
Кіровоградське ОУЛМГ	1061,5	1821,4	1919,3	2040,5	979	92,2
Луганське ОУЛМГ	503,8	771,3	1242,5	1604,3	1100,5	218,4
Львівське ОУЛМГ	12480	19840	26722	29749	17269	138,4
Миколаївське ОУЛМГ	0	0	0	0	0	0,0
Одеське ОУЛМГ	0	0	0	0	0	0,0
Полтавське ОУЛМГ	1855,4	2941,3	3920,4	5823,4	3968	213,9
Рівненське ОУЛМГ	19119	32852	42365	47202	28083	146,9
Сумське ОУЛМГ	16317	36621	42916	53071	36755	225,3
Тернопільське ОУЛМГ	2182	3387	4878	5418	3236	148,3
Харківське ОУЛМГ	1465	2753	4971	5770	4305	293,9
Херсонське ОУЛМГ	0	0	0	0	0	0,0
Хмельницьке ОУЛМГ	8910,8	11622	11812	11446	2534,7	28,4
Черкаське ОУЛМГ	8493,1	13659	15133	21399	12906	152,0
Чернігівське ОУЛМГ	22288	20945	30982	36303	14015	62,9
Чернівецьке ОУЛМГ	7460	12811	17257	25416	17956	240,7
Всього	200994	334772	431428	461913	260920	129,8

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

нопільській, Харківській, Черкаській та Чернівецькій областях.

Значне збільшення надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Державного бюджету України в зоні Лісостепу пояснюється тим, що збільшилася площа рубок головного користування, що пов'язано із поступовим зростанням частки стиглих деревостанів у віковій структурі лісового фонду відповідних регіонів. У 2013—2016 рр. державними лісгосподарськими підприємствами Дніпропетровського, Донецького, Запорізького, Миколаївського, Одеського та Херсонського ОУЛМГ рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів до Державного бюджету України не сплачувалася, що пов'язано з відсутністю рубок головного користування та інших лісгосподарських заходів, які оподатковуються у відповідності з чинним законодавством.

На відміну від надходжень збору за спеціальне використання лісових ресурсів до Державного бюджету України в надходженнях збору за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів України по державних лісгосподарських підприємствах всіх обласних управлінь лісового і мисливського господарства, за винятком Херсонського, спостерігався приріст платежів.

Найбільший приріст мав місце в надходженнях збору за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів від лісгоспо-

дарських підприємств Вінницького, Волинського, Житомирського, Закарпатського, Івано-Франківського, Київського, Львівського, Полтавського, Рівненського, Харківського, Черкаського, Чернігівського ОУЛМГ. Тобто у 2016 р. порівняно з 2013 р. зростання надходжень збору за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів спостерігалось як у багатолісних, так і в малолісних регіонах (табл. 2). Причиною зростання рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів України стала відповідна ідентифікація бази вилучення лісоресурсної ренти за другорядні лісові матеріали та побічне лісокористування.

На думку В. Полюги, доцільно було б унормувати право постійного користування лігоспами землями лісового фонду на законодавчо визначених економічних принципах платності (сплачувати податок на землі покриті лісовою рослинністю). Плата лігоспами земельного податку мала б перераховуватись до місцевих бюджетів районів, на території яких лігоспи здійснюють землекористування з метою лісівництва.

Чітко визначені частини цього податку доцільно перераховувати на користь відповідних сільських громад. Це сприяло б економічній зацікавленості місцевих органів влади в ефективності ведення лісового господарства, розташованого на їх території [7].

Таблиця 2. Надходження збору за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів України в розрізі ОУЛМГ, тис. грн

	2013	2014	2015	2016	Відхилення 2016/2013	
					Абс.	Відн.
Вінницьке ОУЛМГ	1090,5	9431,1	14674	16045	14954	1371,3
Волинське ОУЛМГ	4026,9	8387,8	10296	15315	11288	280,3
Дніпропетровське ОУЛМГ	206	777,3	1005,6	1251,9	1045,9	507,7
Донецьке ОУЛМГ	636,4	904,8	1976,3	4038,5	3402,1	534,6
Житомирське ОУЛМГ	15577	25950	31150	94213	78637	504,8
Запорізьке ОУЛМГ	29,1	62,7	103	105,6	76,5	262,9
Закарпатське ОУЛМГ	9582	16317	27468	40838	31256	326,2
Ів.-Франківське ОУЛМГ	5166,3	10150	15316	22361	17194	332,8
Київське ОУЛМГ	7079,4	12367	18694	21200	14121	199,5
Кіровоградське ОУЛМГ	3250,5	5139,8	7606,9	9770,5	6520	200,6
Луганське ОУЛМГ	968,8	1501	1648,9	3490,6	2521,8	260,3
Львівське ОУЛМГ	5132	10863	18003	21854	16722	325,8
Миколаївське ОУЛМГ	121,1	212,4	219	317,3	196,2	162,0
Одеське ОУЛМГ	819,1	915,9	1419,1	2541,4	1722,3	210,3
Полтавське ОУЛМГ	5828	10560	16807	28123	22295	382,6
Рівненське ОУЛМГ	13321	18071	26953	35768	22446	168,5
Сумське ОУЛМГ	6430,1	8568,5	10597	11105	4674,7	72,7
Тернопільське ОУЛМГ	716	1480	2074	2354	1638	228,8
Харківське ОУЛМГ	6112	11370	17239	23621	17509	286,5
Херсонське ОУЛМГ	873,8	583,1	372,6	386,5	-487,3	-55,8
Хмельницьке ОУЛМГ	2852,3	7338,2	11626	17302	14450	506,6
Черкаське ОУЛМГ	4694,1	12181	21536	21411	16717	356,1
Чернігівське ОУЛМГ	4106,1	29283	40599	49184	45078	1097,8
Чернівецьке ОУЛМГ	5742	9019,3	9067,9	10363	4620,6	80,5
Всього	105463	212911	309174	455988	350525	332,4

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

Результати аналізу основних тенденцій надходжень та розподілу лісоресурсної ренти, а також видатків на лісове господарство підтверджують необхідність формування сучасного фіскального інструментарію вилучення лісоресурсної ренти, який забезпечить взаємозв'язок між акумульованим рентним доходом за користування лісовими благами та створенням фінансових фондів відтворення, відновлення та охорони лісоресурсного потенціалу. Тобто необхідно забезпечити прив'язку нарахувань рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до спеціальних фондів — фондів розвитку лісового господарства, щоб уникнути тих розривів між величиною рентної плати, яку постійні лісокористувачі сплачують до Зведеного бюджету України, та величиною видатків на лісове та мисливське господарство.

Така прив'язка має отримати інституціональне супроводження на рівні бюджетів різного таксономічного рівня (державного, обласного та сільського), оскільки формування фондів розвитку лісового господарства на регіональному та місцевому рівнях підвищить ефективність реалізації програм розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу. Тобто таким чином вдасться уникнути прецедентів, коли фіскальний інструментарій виступає лише набором інструментів та важелів для наповнення відповідних бюджетів, та забезпечити його спрямованість в напрямі інвестиційно-іннова-

ційного забезпечення відтворення лісових екосистем.

Лісові екосистеми, які поєднують деревні та недеревні, а також несировинні якості лісу, за умови забезпечення комплексного лісокористування зможуть генерувати значно більшу додану вартість, ніж за умови, коли лісокористувачі намагаються максимальною мірою освоїти найбільш ліквідні породи дерев, а всі інші складові лісоресурсного потенціалу використовуються за залишковим принципом. Тому фіскальний інструментарій рентного регулювання лісокористування має охоплювати широкий спектр регуляторів, щоб диференційовано підходити до встановлення рентних ставок при господарському освоєнні тієї чи іншої складової лісоресурсного потенціалу. Розмір ставок рентної плати крім виконання суто фіскальних функцій має стимулювати постійних лісокористувачів розширювати ареал власної діяльності і максимальною мірою сприяти розширеному відтворенню лісового фонду й нарощенню несировинних якостей.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

У структурі податкових платежів, які сплачують державні лісогосподарські підприємства, рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів займає чи не найбільшу питому вагу, тому виступає вагомою складовою податкового навантаження на діяльність постійних лісокори-

стувачів. Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення надходить до місцевих бюджетів, що відіграє важливе значення для забезпечення прийнятної рівня фінансової самодостатності територіальних громад, особливо в багатолісних регіонах.

Тривалий період база нарахування даного фіскального платежу була надмірно звуженою, оскільки в частині фіскального регулювання використання лісових ресурсів загальнодержавного значення оподатковувалася лише деревина, заготовлена в порядку рубок головного користування. Розширення бази нарахування рентної плати за спеціальне лісокористування за рахунок рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства та інших видів рубок, підвищило фіскальну віддачу господарського освоєння лісоресурсного потенціалу.

Удосконалення фіскального інструментарію вилучення лісоресурсної ренти має відбуватися шляхом забезпечення прив'язки надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до пріоритетів інвестиційно-інноваційного забезпечення відтворення лісоресурсного потенціалу через формування фінансових фондів розвитку лісового господарства на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

Література:

1. Бобко А.М. Економіка лісівництва і проблеми його реформування в Україні // Економіка України. — 2016. — № 3. — С. 88—96.
2. Бобко А.М., Бодюк А.В., Хоцянівська Н.В. Фіскальні платежі в лісівництві України // Економіка АПК. — 2008. — № 6. — С. 80—84.
3. Голян В.А., Шубалий О.М. Трансформація системи фінансових відносин у лісовому секторі на засадах бюджетної економії та самокупності // Фінанси України. — 2015. — № 12. — С. 81—93.
4. Карпук А. Податкове регулювання лісокористування в сучасних умовах: волинські реалії та перспективи // Агросвіт. — 2011. — № 16. — С. 10—13.
5. Карпук А. Фіскальне регулювання лісокористування: пріоритети диференціації та диверсифікації // Економіст. — 2012. — № 7. — С. 52—54.
6. Киценко О.П. Генеза формування законодавства про оподаткування лісокористування в Україні // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. — 2017. — Вип. 3. — Т. 2. — С. 22—25.
7. Полюга В.О. Стан та напрямки удосконалення економічного регулювання сталого лісо-

користування // Регіональна економіка. — 2010. № 3. — С. 131—138.

8. Холявка В.З. Коренева плата за деревину: інструмент лісової політики і екологізації лісового сектора економіки: монографія. — Львів: ЛА "Піраміда". — 2005. — 240 с.

References:

1. Bobko, A. M. (2016), *Ekonomika lisivnytstva i problemy yoho reformuvannya v Ukraini* [The economy of forestry and the problems of its reformation in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 3, pp. 88—96 [in Ukrainian].
2. Bobko, A.M., Bodyuk, A.V., Khotsyanivs'ka, N.V. (2008), *Fiskal'ni platezhi v lisivnytstvi Ukrainy* [Fiscal payments in forestry of Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 80—84 [in Ukrainian].
3. Holyan, V.A., Shubalyu, O.M. (2015), *Transformatsiya systemy finansovykh vidnosyn u lisovomu sektori na zasadakh byudzhetnoyi ekonomiyi ta samookupnosti* [Transformation of the system of financial relations in the forest sector based on the principles of fiscal austerity and self-sustainability]. *Finansy Ukrainy*, no. 12, pp. 81—93 [in Ukrainian].
4. Karpuk, A. (2011), *Podatkove rehulyuvannya lisokorystuvannya v suchasnykh umovakh: volyn'ski realiyi ta perspektyvy* [Tax regulation of forest management under modern conditions: Volyn' realities and possibilities]. *Ahrosvit*, no. 16, pp. 10—13 [in Ukrainian].
5. Karpuk, A. (2012), *Fiskal'ne rehulyuvannya lisokorystuvannya: priorytety dyferentsiatsiyi ta dyversyfikatsiyi* [Fiscal regulation of forest management: priorities of differentiation and diversification]. *Ekonomist*, no. 7, pp. 52—54 [in Ukrainian].
6. Kytsenko, O.P. (2017), *Henezha formuvannya zakonodavstva pro opodatkovannya lisokorystuvannya v Ukraini* [Genesis of forest management taxation legislation development in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu, seriya Yurydychni nauky*, no. 3, vol. 2, pp. 22—25 [in Ukrainian].
7. Polyuha, V.O. (2010), *Stan ta napryamky udoskonalennya ekonomichnoho rehulyuvannya staloho lisokorystuvannya* [State and directions for improvement of economic regulation of sustainable forest management]. *Rehional'na ekonomika*, no. 3, pp. 131—138 [in Ukrainian].
8. Kholiyavka, V.Z. (2005), *Koreneva plata za derevynu: instrument lisovoyi polityky i ekolohizatsiyi lisovoho sektora ekonomiky* [The stumpage price for wood as a tool of forest policy and ecologization of the forest sector of the economy]. *L'viv, LA "Piramida"*, 240 p. [in Ukrainian].
Стаття надійшла до редакції 16.11.2017 р.